

Суспільно-політичні перетворення XVII – початку XX ст.

В. В. Кривошея

ВУЗЛОВІ ПРОТИРІЧЧЯ ЯК ПЕРЕДУМОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ СЕРЕДИНИ XVII СТ.

Суспільні зміни поділяються на два головних типи: революція та еволюція, революція і реформа. Останні два терміни протягом існування суспільства викликали в політичній думці як позитивні, так і негативні оцінки, що коливалися від возвеличення до ненависті. Потреба їх дослідження диктується необхідністю виявлення дійсних причин еволюції суспільства і державності.

Як форми соціального прогресу революції і реформи існують як єдність і боротьба протилежностей. Кроки суспільних «верхів», направлені на соціально-політичне вдосконалення з одного боку мають забезпечити панівне становище еліті, з другого – сприяти розвитку класів, станів, націй, особистостей. В разі не виконання другого завдання ці ж класи, стани, нації, особистості беруть безпосередню участь у реформуванні суспільства і еволюційні зміни концентруються в часі, розв'язуючи ланцюг попередніх короткотермінових, середньо термінових і довготермінових конфліктів. Відбувається революція, в ході якої реформи в знищують старі сторони суспільного життя і на основі фундаментальних революційних змін вибудовують нові. Враховуючи гегелівський підхід до терміну діалектичного заперечення як зняття (*Aufhebung*), революції усувають ті перепони, які шляхом реформ не вдалося подолати, зберігаючи надбання попередніх реформуваль.

Іноді, запобігаючи революціям «знизу», «верхи» здійснюють великі реформи – тобто концентрацію реформ одночасно, що є також суспільним потрясінням. Одні вважають такі прояви, на рівні з революціями, аномальними явищами, інші – закономірностями. Як перші закликають до практики "перманентного реформування в саморегульованому суспільстві" через "реформу-інновацію", так і другі вважають, що реформи в суспільстві мають забезпечити вільний розвиток, знищуючи перепони і не доводячи суспільство до соціального вибуху, соціально-політичних революцій.

До довготермінових конфліктів варто віднести земельні конфлікти протяжністю майже в століття. До таких варто віднести конфлікти за Оріль. Юрій Чехович-Орельський тримав Орель (1631) [1, с.393] у Київському воєводстві. Серед козаків Чигиринського полку 1649 р. козакували Роман (Максимівська сотня) і Яким (Імгліївська сотня) Чеховичі.

Релігійні конфлікти також мають значну тяглість. Буркацький Адам – волинський шляхтич, студент Краківської академії (1603), звернувся від імені волинської шляхи до короля і сенату про підтримку унії [2, с.264]. Сава ж Буркацький був послом козацьким до короля (1633), а Лесько – козаком Медведівської сотні Чигиринського полку (1649) [3, с.37].

У Межигорському монастирі поминався рід Гавратинських з Чуднова [4, арк.291], поминальник роду шляхтичів Гавратинських знаходимо і у Київському Михайлівському монастирі [5, арк.68]. Ця традиція йшла, мабуть, від зем'янина Сави Гавратинського, який був тивуном монастиря Печерського (1574) [1, с.242]. Гаврило – аріанин, разом з братом Андрієм володів с. Старосілець Житомирського повіту [6, с.777]. Залишався ним і у 1643 р. [7, с.387]. В 1650 р. тут інші власники: Катерина Домбровська-Лаговницька мала 11 підданих, Михайло Гішовський – 23. Мали маєтність і на Брацлавщині: Григорій Гавратинський – власник с. Стрільників (1629) [8, с.410], сотник тростянецький [9, с.185]. Після трьохденної оборони замка в Красному

потрапив у полон до поляків і був розстріляний. На Чигиринщині козакував у Крилівській сотні Василь (1649), а 1654 р. прийняв присягу православний шляхтич у Боярці Роман Гавратинський [9, с.185]. Дещо пізніше на бік повстанців перейшов Степан Гавратинський, який ще 1651 р. будучи ротмістром, воював з козаками [11, с.54], а потім став ротмістром у Виговського [12, с.440]. Маємо ще одну згадку про представника цього роду Федора, який 30 травня 1659 р. отримав королівський привілей на шляхетство. Барановський Яків-Михайло Станіславович – шляхтич гербу “Равич” Краківського воєводства Мирського повіту м. Ташов. Полковий осавул київський (1689) [13, арк.1], полковий обозний київський (? – 1689.03. – 1696.11. – ?), отаман городовий козелецький (1706) [14, арк.1]. Володів дворами в сс. Олбин і Гуті, Савинці Остерської сотні [15, с.31]. Іван Михайлович – шляхтич, лютеранин, вийшов в Гетьманщину. “Учтивый пан” Іван Барановський одружився з Марією Богданівною Каплею (1681) [16, с.272]. Священик в Козельці.

В корінних полках, які склали серцевину Гетьманщини, в земельних конфліктах брали участь великі магнати як, наприклад, Потоцькі. В січні 1638 р. польські загоны спалили Черкаси, Боровицю, Іркліїв [17, с.186]. В 1646 р. за наказом М. Потоцького знову були спалені Черкаси. В Черкаському старостві у 1644 р. король надав шляхтичу Войцеху Черевичському слободу Балакліївку [18, арк.175], Потоцькі ж додали йому і його батькові Миколі в посесію с. Балаклію в ключі Черкаському. Потоцькі ж 22 липня 1644 р. віддали Адаму Казановському в посесію “добра” свої Черкаські: м. Черкаси, Боровичі, Кропивну, Іркліїв, Голтву, Омельник, Остап’є, Самару та інші ґрунтами [18, арк.175].

Брали участь у конфліктах і підстарости. Богуш Ян Луцкевич – підстароста білоцерківський (? – 1612 – ?), Діонісій Луцкевич – підстароста черкаський (? – 1612 – ?). У 1612 р. Ян Данилович позивав підстаросту черкаського про забрання ґрунтів і спалення мосту [18, арк.11]. Один Луцкевич тримав пустині по р. Ворсклі і в Лебедині. Стефан Луцкевич Кохановський у 1645 р. подарував у вічне володіння Броніславу Конецпольському Лебедин, Крилів, Громики, Крихтиліс, Майданів у Київському воєводстві [18, арк.368].

Черкаські бояри Потаповичі-Мошенські, потім Потаповичі-Гайдовські [19, с.29]. На Лівобережжі Григорій Потапович мав у володінні с. Помоклі, на яке здійснив наїзд переяславський підстароста Ян Чирський. Його володіння перейшли синам Петру і Івану Григоровичам-Потаповичам. Від Петра йшла гілка, представник якої Леонтій Павлович Потапович став обозним полковим переяславським, у володінні якого знаходилося Жердеве. Православні, поминали своїх предків в Києво-Печерському монастирі. Микита – козак полкового товариства канівського (1649) [3, с.97]. Леонтій Павлович Григорович – Потапович (? – 1644 – 1697 – ?) – власник с. Жердева, хут. Канівського при с. Канівцях Іркліївської сотні. Левка Потапенка як значного товариша зустрічаємо в Черкасах в 1674 р. [20, с.240]. Полковий обозний переяславський (? – 1697 – 1703). Стрельниченки Гришко Стрілець – слуга городовий черкаський (1552) [1, с.89], Стрельникович Володко – міщанин черкаський (1552) [1, с.88], представник міської черкаської верхівки (1569) [21, с.37], Стрельникович Мишко – міщанин черкаський (1552) [1, с.87], Стрельниченко Гордій – козак (1649), Стрільник Іван – козак (1649). Кеца Іван – представник міської черкаської верхівки (1569) [21, с.37], Васько – козак (1649). Іван Гулак (? – 1619 – 1682 – ?) – покозачений шляхтич [2, арк.398] гербу «Лук» [19, с.39], у товаристві полковому черкаському (? – 1649 – ?). Невідомо, які посади він займав двадцять років (1649-1669), але, мабуть, пройшов старшинські щаблі у своєму полку. Першу інформацію маємо вже коли у П. Дорошенка став обозним генеральним (1669-1675) [23, с.366]. Мабуть, цьому передувало обозництво полкове черкаське. Потребич Прокіп – у товаристві полковому Черкаському (1649). У Межигорському монастирю поминався рід шляхтича Харитона Потребича з Черкас: Харитон, Ісаія (Пашинський), Стефан Пашинський, Гафія Потребич, Настасія Потребич, Гафія Потребич, Ганна Мозирянка, Семен Мозирянин, Федір Мозирянин, Пелагея, Марія [22, арк.278]. Одинець Петро – покозачений шляхтич [2, арк.370], старшина (1625), Одинець Яцько – козак сотні Шубця (1649), полковник запорозький (1651) [24, с.29], Одинченко Андрій – козак сотні Шубця (1649), полковник черкаський (? – 1659.10. [25, с.254] – 1661.12.). Розстріляний Ю. Хмельницьким за проросійську орієнтацію. Островські Ян – шляхтич (1631), Яцько – козак Овруцької сотні Київського полку (1649), Олександр – сотник Черкаського полку (1649).

Виходці з Мстиславщини Кривоноси, Топіхи, Дубяги принесли на придніпровські землі спогади про конфлікти на своїй «малій» Батьківщині. Шляхтичі Кривоноси достатньо відомий рід на Мстиславщині. Їх родичі Топіхи представлені в козацькому середовищі Богданом, який став сотником Черкаського полку (1638), Марко Тарасович Топіха – полковник черкаський (? – 1648.04. – 1649.03. [26, с.143]), сотник Черкаського полку (1649), Мирон Топіха – шляхтич, полковник черкаський [22, арк.277зв.]. Іван Богданович Дубяга (? – 1636 – 1674 – ?) – шляхтич із Мстиславського повіту. Рід поминався в Межигірському і Київському Золотоверхому

монастирях [27, с.54]. Службу розпочав у корогві полковника Сигизмунда Служки. Брав участь у експедиціях проти шведів і бранденбуржців під Варшавою. Був поранений. Прибув на гетьманщину разом з Юрієм Виговським. Знаходився разом з Гуляницьким у конотопському оточенні. Антивиговське повстання 1659 р. його застало у Чернігові [88, с.339]. Козак харківський. Полковник гадяцький (? – 1668.11. – ?).

У Білій Церкві кожен п'ятий козак сотні був боярином-шляхтичем. Інструкція козацьким послам 1664 р. дає чіткі відповіді на інтереси цього прошарку: “шляхта Белоцерковская, принадлежавшая издревле к юрисдикции замка Белоцерковского, а именно: Насташка, Скоршовка, Мизенинцы, Керданы и другие, чтоб принадлежали гетману” [29, с.24]. Серед старовинних покозачених шляхетських родин зустрічаються представники білоцерківських шляхтичів Мокієвських. Северин став сотником, а Левко – осавулом полковим переяславським. Мокієвський Михайло був писарем міським мошненським (1669) [30, арк.47], після переходу на Лівобережжя став сотником баришівським [31, с.4]. Первинним осідком Мокієвських на Лівобережжі був Бориспіль, а Северин мав стати сотником Бориспільській сотні, до якої тоді входила і Баришівка.

В містечку на р. Стухні «имеется 13 служилых шляхетских домов». Мабуть, це Насташки в ключі Новоселецькому. В березні 1646 р. містечко Насташки в посесію отримали від Романа Завиші Войцех Яблонівський і Олександр Троцький [18, арк.221]. Пізніше настаська шляхта, що почергово отримувала привілеї від усіх гетьманів від Хмельницького до Дорошенка, належала до особистого почту гетьмана (шляхта сіл Лесевич, Ковшовата, Насташки, Скаржівка, Мазепинці та ін.) [32, с.205]. Рудина Андрій (? – 1624 – 1672 – ?) – сотник настаський (? – 1654 – 1659 – ?), “зацний” (1672). Відомі «зацні» настаські 1672 р. Рудика Андрій, Білецький Василь, Демський Йосип, Троцький (Троненко) Василь [33, арк.89].

У 1605 р. шляхтич Шаула здійснив пожиттєвий запис на с. Воропаївку Силі-Новицькому [34, с.17]. Іван Шаула (? – 1610 – 1630 – ?) вважається родоначальником цього роду, не виключено, що це і є шавулихський сотник 1649 р. Іван Матвій. Мабуть, його сини, переходять на Лівобережжя в Носівку Київського полку. Селом Рокитне володів Криштоф Косинський [35, арк.127], с. Дворки – шляхтич Самійло Мотовило [18, арк.119]. Рід Мотовило цікавий тим, що один із соратників Сулими при організації повстання 1664 р., проживав у Бабанах [37, с.407].

Шляхтич Іван Кравченко (? – 1629 – 1675 – ?) став козаком білоцерківським (1649, 1654) [3, с.169]. В лютому 1649 р. Б. Хмельницький направив посольство до хана на чолі із сотником Іваном Кравченком з проханням надати допомогу. У вересні 1650 р. він очолював посольство до М. Потоцького з вимогою розпустити коронне військо. Полковник білоцерківський. Ще влітку 1653 р. замість Якова Кліші полковником став Семен Половець (? – 1613 – 1664 – ?) – шляхтич, козак білоцерківський (1649) [3, с.172]. В 1654 р. в Білій Церкві відомі Половці Андрій і Федір, в Камінному Броді сотником був Іван Половець. Був полковником білоцерківським (1653 [38, с.296] – 1654).

З роду Григорія Громики (? – 1533) – писаря литовського (1503), державця свісловського (1511), віленського ключника, старости і державця красносельського (1529 – 1533.30.06.) [39, с.Х] походив Михайло Громика (Громека) (? – 1620 – 1651) – полковник білоцерківський (? – 1649 – 1651). Загинув у Корсуні при складанні нового козацького реєстру. Його шляхетний стан підтверджує і шлюб з Н Самійлівною Фридрикевич (не ран. 1634 – бл. 1702), донька полковника білоцерківського.

Шляхтичі Голуби в серпні 1644 р. позивали Потоцьких за забрання їх спадку по батькові. 1641 р. Яна Слешинського позивали Самійло, Петро і Юрій Голуби про вбивство свого брата Павла [40, арк.1].

Шляхетський рід Мітла дав козацтву Івана – полковника (1613), Родіона – суддю військового [22, арк.380], Матвій – козака сотні Чернокам'янської Білоцерківського полку (1649).

Фастів належав до старовинних козацьких міст. Уже 1618 р. тут бачимо козацького полковника Миська Фастівця, сотника Гришка Фастівця. Звідси ведуть свій козацький родовід Жеребили (Мисько, 1618), Ковалевські (Ян, 1618) [41, с.213; 42, с.15]. У 1472 р. Сенько Жереб'ятич, боярин житомирський отримав волость Лопатин У 1612 р. відомий тестамент Семена Жеребила. Жеребило Мисько – сотник своєвольних козаків з фастівських міщан [41, с.221]. А 22 травня 1654 р. Б. Хмельницький видав охоронний універсал на маєтності шляхтичу Авксентію Жеребилі [43, с.144]. Жеребило Кіндрат козак Германівської сотні (1649) став полковником охотницьким у гетьмана П. Дорошенка в 1668 р. [44, с.30]. Його полк був найчисельнішим із п'яти сердюцьких полків Дорошенка [45, арк.87].

З Білоцерківського полку вичленені козаки, які організували полк Київський. Шляхтичі гербу «Топор» [39, с.10; 46, с.102]. Бутрими: Максим (? – бл. 1664) – козак с. Совки. 21 березня 1664 р. написав тестамент [47, арк.10]. Бутрименко Лука – козак Обухівської сотні (1649).

Бутрименко Петро – козак Київської сотні (1649). 17 листопада 1656 р. замінив свій двір у с. Гатному на монастирський двір [48, арк.21]. Бутрим Петро отаман городовий київський (? – 1656 – ?), полковник київський (? – 1659.10. – ?), (? – 1665.06. – ?). Ілля Войтешенко Пальчикович Бутримівський плец раніше 12 січня 1698 р. продав печерському обивателю Івану Маляру. Бутрименко Іван Петрович – сотник київський (? – 1690 – 1691).

Близькі до митрополити покозачені шляхтичі були найкращими генераторами ідей духовенства у козацьке середовище. В 1646 р. Іван Предримерський як боярин митрополита Могили очолював посольство духовенства до Москви [49, с.31]. Федір Предримерський був старостою печерських маєтностей. Хтось із цієї родини прийняв постриг у Межигорському монастирі і став ієромонахом Дамаскіним [22, арк.24]. Сотник Печерської сотні, шляхтич [19, с.142] Предримовський Опанас (? – 1649 – ?). 6 грудня 1653 р. в обозі під Жванцем король Ян-Казимір надав привілей за військовій заслуги товаришу корогви вінницького старости Андрія Потоцького Криштофу Кульчицькому на маєтки Позняки і Ведельце в Київському воеводстві за Дніпром, які належали козацькому сотнику Опанасу Предримовському [50, с.12]. Шевель Прокіп – шляхтич, козак сотні Предимирського (1649). 10 жовтня 1653 р. наказний полковник київський віддав йому наказ не відбирати у Києво-Видубицького монастиря озеро [51, с.865].

Богдановичі-Дворецькі зафіксовані в межах Київського воеводства [54, с.147], Василь Федорович (? – 1617 – 1671 [23, с.395] – ?) – шляхтич гербу “Слонина” [19, с.41], сотенний старшина Київського полку (1649), наказний полковник, полковник київський (1659-1660) [55, с.229].

Третяки розселяються по Київщині і Прилуччині. У козацькому реєстрі 1649 р. вони зустрічаються: Петро Третяченко – козак Прилуцької сотні, Степан Третяк – козак Корибутівської сотні Прилуцького полку, Іван Третяк став отаманом городовим ічнянським (1656). Федір – полковник піхотний у Золотаренка (1654-1655) [56, с.677]. Семен (? – 1632 – 1674.03. – ?) – шляхтич, письменний. Семен Третяченко – козак Білгородської сотні Київського полку. Сотник (1658), потім полковник київський (1662 – 1663.07.). Після скинення Сомка засланий до Сибіру. П.Дорошенко в січні 1669 р. клопотав про його повернення. Повернувся з Сибіру і призначений полковником прилуцьким (1671) [57, с.11].

Шляхтичі гербу «Котвіч» з Мінського воеводства Товкачі стали також до лав козацтва [58, т.IX, s.80]. В 1619 р. бачимо Андрія Товкача Жукинського і брата його Федора Жукинського, Кирик, Федір і Юрій Жукинські володіли Жукином (1631), Федька Товкача був живий ще 1646 р. Товкачі Василь і Іван – козаки Овруцької сотні Київського полку (1649) [3, с.310]. Остерський боярин Роман Товкач отримав Дівичю від старости Лавріна Ратомського, оселив с. Товкачівку на Прилуччині. Товкач Левко, Товкаченко Яцько – козаки носівські (1649) [3, с.472]. Фесько – козак сотні Варвинської (1649).

Особливе значення мали представники овруцької шляхти, серед них рід Железка – шляхтичі гербу “Єзержа” [19, с.53]: Василь – сотник Овруцького полку (1649), Мойсей – козак Овруцької сотні (1649), Прокіп – хорунжий полковий київський (1682) [52, ч.III, с.96]. Житель козелецький (1719) [53, арк.9].

На Брацлавщині «туземна» шляхта стала на бік революції. Від шляхетного роду Стрієнків, які переселившись на Лівобережжя почали називатися Струковими. Ярешко Стрієнко – козак полкової сотні Брацлавського полку (1649). Короставці походять від Хоростовецьких –шляхтичів гербу «Остоя». Остап Короставченко – козак сотні Тимонівської Брацлавського полку (1649) [3, с.246]. Козак Андрій Байбуза з роду писарського гродського брацлавського [58, s.79-80], суддівського гродського вінницького [59, с.155]. 4 червня 1640 р. у Вінниці відбувся старостинський суд над групою шляхтичів, які не хотіли платити податків із своїх вінницьких домі. Серед підсудних були Я. та В. Жабокрицькі [60, с.334]. Адам – у 1649 р. володів частиною с. Жабокрики (20 димів) [61, арк.7]. Олександр – Кальницький полк, гербу Уланицькі в Брацлавському воеводстві, Семен – Уманського полку [9, с.566], Лесько і Федір влилися до Корсунського, а Іван до Переяславського полків. Тихін Житкевич володів Війтівцями (1570), був одружений з Оленою Байбузою. Їх сини Лука, Данило, Федір володіли селами Війтівці і Новосілки у Вінницького повіті. Федір Тихонович Житкевич став писарем гродським брацлавським, потім у 1651 р. був полковим писарем брацлавським. Серед козаків були Іван і Олексій Кублицькі, Кубличенко Остап і Ярема. 15 вересня 1662 р. село Самчинці у Брацлавському повіті по смерті шляхтича Остафія Кублицького конфірмоване жовніру Юрію Житинському.

У Вінниці сотню складала покозачені міщани. Серед них шляхтичі Білоусенки, Дубицькі, Омеляновичі, Попенки, Шеремети, Шульги [62, с.119,120,123,125]. Ободенські Влас, Логвин, Іван, мабуть, залишали на батьківських землях, ставши козаками в Немирівській сотні (с. Ободовка належала до Немирівської волості [1, с.563]). Степан і Олекса Ободенські в Жорницькій сотні, потрапивши в козацьке середовище, очевидно, пройшовши через службу у

Пісочинських. Халецький Семен, як вважає В.Липинський шляхтич гербу власного з Русі [9, с.558]. Представники роду були розпорошені по багатьом полкам Гетьманщини, а саме: Федір, Савка, Єсько, Віктор в Канівському, Харко – в Миргородському, Іван – в Чигиринському.

З дрібної брацлавської шляхти Іван Дмитрович Сірко (1605/1610 [63, с.4] – 1682) – походив. Черкаський отаман на царській службі в м. Усерд на Білогородщині (1643). Запорозький полковник (1643-1652). Полковник черкаський в поході князя Г.Ромадановського проти І.Виговського (1658.11.). Полковник кальницький (1659.10.) [64, с.17-18]. Кошовий отаман, Серченко Василь – козак Чечельницької сотні Брацлавського полку (1649). Серед соратників Івана Сірка був Григорій Чечельницький. Серченко Луцько – козак Овруцької сотні Київського полку (1649) Серченко Гришко – козак Овруцької сотні Київського полку (1649).

Остап Гоголь належав до старого волинського шляхетного роду гербу "Любеч". У 1648 р., будучи ротмістром панцерної короги, перейшов на бік Хмельницького.

Богун Іван був шляхтичем гербу "Ястржембець", полковником кальницьким (19.08.1650 – 1658) [65, с.68-69], наказним гетьманом (1651.07, 1654.08, 1655) [66, с.47-58].

Джерела зберегли уривки інформації про шляхетський рід Негребецьких. Ян – шляхтич гербу «Сас» [67, с.125] на Брацлавщині у м. Негребки (1637) [68, с.720]. Його з шляхтичем Іваном Комаром позивав у 1645 р. шляхтич Петро Кичборовський [18, арк.364]. Н – в чернецтві Костянтин. Намісник Київського Софійського монастиря (1646). 27 лютого 1647 р. підписав акт про вибори київського митрополита Сильвестра Косова [69, арк.45]. Прокіп – сотник Бузівський Уманського полку (1649), Гаврило – полковник кальницький [9, с.664], Григорій – полковник запорізький (1672) [71, с.57].

Шляхтич Семен Гелеруха був власником містечка Соколовки в Брацлавському воєводстві, де він тримав 264 дими (1629 р.). Гелерухи втрачають Соболівку і вона переходить до Людвіга Лісецького. Сотник немирівський Лаврін Кгерелуха (? – 1649 – ?).

Пісоцький Михайло – козак Іллінецької сотні, а Пісоцький Данило Андрійович був полковником прилуцьким (? – 1663.06. – 1663.07. – ?). В Уцтвицькій сотні Миргородського полку в 1649 р. є згадка про Івана, зятя Пісоцького. О.Лазаревський вважав, що Данило Пісоцький, який мав значний вплив на Івана Брюховецького, походив із запорожців [57, с.8].

У Введенській церкві КПЛ поминався рід шляхтича полковника уманського Йосипа Глуха: Сидір, Євфимія, Кіндрат, Гафія, Уляна, Ірина, Марина, Федір, Марія, Настасія Олена, Василь, Максим, Василь, Іван, Роман [72, с.64]. Іван Безпалій (? – 1619 – 1659 – ран. 1662.02. [73, с.97]) – покозачений шляхтич гербу «Заглоба» [52, ч.II, с.30; ч.III, с.15-16], вже в реєстрі 1649 р. стоїть в керівництві Уманського полку [3, с.203], а відповідно був козаком-січовиком, що підтверджується і подальшими його кроками. Хилецькі Дахно – покозачений шляхтич, козак сотні Кобеляцької (1649) [3, с.415]. Обиватель кобеляцький (1672). Павло – козак Кочубіївської сотні Уманського полку (1649).

У Київському Михайлівському монастирі зберігся поминальник роду Федора Ходики-Кобизевича: Федір, Сила, Федір, Стефан, Іван, Трохим, Меланія, Марія, Микола, Ганна [5, арк.52]. Іван Кобизевич – шляхтич, володів маєтністю у Величках [74, с.12]. Кобижчійко Кіндрат, Кобиз Іван, Кобизщенко Харко, Кобищеєко Овсій – козаки сотні Марка Черкаського полку (1649). Кіндрат Іванович – володів маєтностями у Величках, Пліховці Лавреновській [74, с.12], козак Гельмязівської сотні Переяславського полку. Іван Кіндратович (Кобизенко) – реєстровий козак Рощенкової сотні Канівського полку (1649 р.), сотник канівський (1658), знаходився у складі посольства Григорія Лісницького до Москви (1658 [44, с.207]), полковник канівський (1659), полковник уманський (1659-1661), полковник канівський (1662). Матвій Козаченко [51, с.352] – Гладкий (? – 1610 – 1652) – сотник стояцький Канівського полку (1638), полковник миргородський (? – 1649.04. – 1650.12. – ?), (? – 1651.09. – 1652.05.).

Шляхтич Кандиба Федір (? – бл.1700) у 1666 р. за службу в війську запорізькому отримав від короля Яна-Казимира грамоту на млин на р. Росі біля м. Корсуня. Полковник корсунський (1669-1672, 1675). Шляхтичі гербу "Побуг" [52, ч.II, с.391] Нестеренко Гнат – козак Корсунської сотні (Вергуненка) Корсунського полку (1649) [3, с.135], Семен – суддя полковий карсунський, Максим – був письменним, "підпис зроблено каліграфічним почерком українським скорописом" [75, с.3]. Сотник корсунської 3-ї сотні (1638 – ?). Полковник корсунський (1648.08. – 1649.10.), наказний гетьман (1648.08. – 10.). Козак сотні Марка Бажаненка. Наказний полковник корсунський (1653.04. – 06.), (1654.04.), (1655.03.).

Пашковський Григорій з роду, який належав до дрібної овруцької шляхти. Його син Лаврін Григорович з Корсуня – військовий писар (1614, 1617, 1619, 1624), посол на сейм (1632). Мабуть, один з близьких соратників Максима Кривоноса. Козак Ольшанської сотні Лисянського, а потім Корсунського полку (1649), писар полковий корсунський (1649). У Корсунському полку 26 січня 1665 р. наданий хутір в старостві Богуславському шляхтичу Сигизмунду Радошинському,

козакові, по Івану Стрийкалу – сотня Костенкова, Миську Бабенку – сотня Костенкова, Івану Толочку – сотня Герасименкова (1649).

Показався син православного шляхтича гербу “Дрия” [19, с.31] з Летичівського повіту [128, с.5] Герасима Висоцького Михайло (? – 1612 – 1662), 1649 р. зустрічаємо його у полковому товаристві черкаському [3, с.63,67]. З якихось причин (мабуть, антитатарська позиція) став противником Юрія Хмельницького і прибічником Сомка. Мабуть, на козелецькій раді був обраний генеральним суддею. У 1662 р. Сомко призначив його “старшим” в місто Черкаси [77, арк.7]. Захоплений у Черкасах прибічниками Юрія Хмельницького, привезений до Чигирини і розстріляний.

В. Щербак вважає, що Іван Михайлович Сулима (? – 1635) народився у с. Рогоща Любецького староства [78, с.138]. Гетьман запорізький (1628, 1635). Зробив запис на старосту черкаського і корсунського Даниловича про добра Сулименці і Лебединці [18, арк.68]. Гладкі – придомок Дашкевичів [79, с.658]. У Межигірському монастирі зберігся поминальний шляхтичів Гладких з Переяслава: Василь, Мартин, Гафія, Федір, Ганна, Марія, Михайло, Іван, Яків [22, арк.270]. Семен Остапович в 1657-1659 рр. був переяславським полковим осавулом. Пізніше займав уряд генерального судді [80, арк.343]. Цицюра Тиміш Ярмолайович (? – 1630 – бл. 1669) – покозачений шляхтич [81, арк.53], Цицюра служив 13 років [82, с.771]. Козак переяславський [10, с.202]. Сотник бориспільський (1656), полковник переяславський (1659-1660).

Православний шляхтич Ковалевський Іван (? – 1610 – ран. 1663), поминався рід у Межигорському монастирі. Був якимось свояком Хмельницьких. Коваленко Грицько та Іван були козаками Журавської сотні Прилуцького полку, а Іван Коваленко – сотником у Переяславі [3, с.319]. На переяславське сотництво Івана Ковалевського дотично вказує королівський привілей від 30 грудня 1664 р. про передачу від нього Павлу Тетері «добр» рухомих і нерухомих, певні грошові суми, також хутір в с. Мазьонках, два двори, один в місті Переяславі, другий в містечку монастиря Печерського, чи різних сум на них записаних, двір в місті Чигирині і хутір до того двору в одній милі від міста, двір в місті Біла Церква і хутір до нього належачий. Отаман городовий чигиринський.

Перед Визвольною війною відомий рід шляхтичів Щуровських [81, с.70]. Є гіпотеза, що вони ведуть свій родовід від козацького ротмістра Щура [16, с.205]. Сотником гетьманівським у 1649 р. був Іван Щуренко. Максименко Кіндрат – в полковому товаристві переяславському (1649). Оліфер (? – 1629 – 1686 – ?) – покозачений шляхтич, в полковому товаристві переяславському (1649), сотник баришівський (? – 1669.03. [31, с.3] – 1670.18.11. [81, с.114] – 1671.01. – ?), полковий суддя переяславський (? – 1674.15.06. [84, арк.1] – ?), обозний полковий переяславський (? – 1676 – 1686.25.03. [85, арк.59] – ?). Шатило Антін – козак-шляхтич [68, т.ІІ, с.218-219] сотні Баришівської (1649) [86, арк.192]. Від Андрія Шатило відуть свій родовід Шафонські. Іван Пилипенко (? – 1629 – 1688 – ?) – шляхтич, в реєстрі 1649 р. козак у Березанській сотні. 5 квітня 1682 р. продав город в Переяславі за Гаркушиною башнею Петру Максимовичу [87, арк.19]. “Респектуючи на старожитные праці к услуги” [88, арк.552] отримав від полковника Головченка підтвердження на млин на березанській греблі. Якийсь його родич козак переяславський Мартин Пилипенко [3, арк.315] одружився з Ганною Золотаренко.

1612 р. староста корсунський і черкаський Ян Данилович подав скаргу на підстаросту черкаського Богуша Пашкевича, що він з своїми людьми наїхав на грунт Медведовку і спалили міст на річці [18, арк.103зв.]. Пашкевич Федір – шляхтич, володів уходами на Ворсклі (1631), 1636 маніфестація від Пашкевича на Мартина Олтышевського власника добр м-ка Острова про наслання на бровар і забрання речей (Корсунське староство) [18, арк.98зв.]. 1636 р. Микола Бенимський позивав в с. Потаповичі в добрах Немиричів про наслання на ґрунти і село Острів і захоплення скирти сіна [18, арк.103]. 1645 р. державця сахнівський Федір Пашкевич, на нього скаржився Іван Корженцовський про наслання підданих на його дім і побиття його [18, арк.361зв.]. 1646 р. жид корсунський, державця осетрівський позивав Федора Пашкевича про оплату боргу за оренду містечок Биркаївки, Осетровки і Таганчі [18, арк.225зв.]. 1646 р. позов від Федора Пашкевича в м. Корсуні і м. Осетрові до орендарів корсунських і острівських, а також до дідизних володінь Івана Корченевського с. Островки про якобы напад на його маєтність [18, арк.85]. Тоді ж маніфестація Федора Пашкевича на орендаря осетрівського про наїзд на замок протестанта в м. Осетровці з дозволу підстарости корсунського Булонського і з того замку вигнанні, відняті трьох домів і 3 плаців там [18, арк.85]. 1646 р. маніфестація від орендаря корсунського жида на Пашкевича, який за оренду Осетрівців чи Шаховської належного боргу не віддав [18, арк.227]. Війт переяславський (? – 1658 – ?). В реєстрі 1649 р. в Переяславі козаки Іван, Юсько Пашковичі. Останній – сотник переяславський (1661), посланець Сомка до царя у квітні 1661 р. Пашкевич Семен був сотником чигиринодубравським (? – 1689.02. – 1690.01 – ?). Закревські Ян у 1635-1636 рр. очолював одну з двадцяти семи козацьких корогв

на службі у імператора Фердинанда II [89, с.12]. Полковник чигиринський (1638-1643). У 1643 р. козаки полку подали Станіславу Конєцпольському, який здійснював інспекційну поїздку по Україні, скаргу на свого полковника, в наслідок якої він був знятий [90, с.85]. Михайло і Дмитро – козаки козелецькі (1649) [3, с.340].

Остерська шляхта купно перейшла на бік козацько-гетьманської держави. Лихолітки Пилип – козак козелецький (1649) [3, с.340], можливо, засновник с. Лихолітки. Лихолітки Лаврін Антонович – шляхтич, сотник носівський. Його заповіт 1689 р. [91, с.148] зберігався у нащадків у с. Адамівці. Лук'янович-Лиждвой Іван – шляхтич гербу “Ясенчак” (доповнений) [19, с.101], козак остерський (1649) [3, с.342], сотник остерський (1650). Івановичі Григорій – сотник остерський (1666), активний учасник повстання Переяславського полку 1666 р., потрапив у російський полон. Михайло (? – 1649 – 1698 – ?) – гербований шляхтич, полковник наказний київський (1679) [92, арк.1], отаман городовий козелецький (1697). Довгі (Довгалі, Довгаленки) Євстафій – шляхтич [93, арк.1], хорунжий сотенний козелецький (1684), отаман городовий козелецький (1692, 1699). Гнат Кизима гербу “Домброва” – сотник козелецький (1661) [52, ч.III, с.127]. Можливо, він Гнат Хоменко – покозачений шляхтич остерський (1663) [28, с.365]. Кульбака Ждан – козак Козелецької сотні (1649) [3, с.342]. Іван – козак сотні Переяславської Чикмена (1649), можливо, сотник цієї сотні, полковник переяславський (1658). Поминальник Івана Кульбаки з Києво-Печерської Лаври: Іван, Марія, Федір, Параска, немовля Стефан, Павло, Ілля [94, арк.228зв.]. Сава Жданович – козак Яготинської сотні (1649), покозачений остерський шляхтич, 26.12.1663 р. прийняв присягу королю [95, с.212]. Пустовойтенки Яків, Фесько, Тиміш – козаки Гоголівської сотні (1649) [3, с.338]. Шляхтич, товариш полку Київського Жук Степан Андрійович 2 травня 1660 р. отримав універсал гетьмана Юрія Хмельницького на володіння островком під м. Остер названий “Щитев фільварок”. 4 грудня 1660 р. король надав йому маєтності Букачів (Букачів, село Київського повіту) і Григоріїв (Григорівка Баришівського району, Григорівка Бориспільського району, Григорівка Яготинський район) після смерті шляхтича Олександра Холоневського. У 1666 р. володів млином в два кола на р. Остер в Острі. Васильовичі Роман – остерський шляхтич (1636), Сахно – остерський шляхтич (1636), козак Козелецької сотні (1649) [3, с.340], Гришко – (Хриско – остерський шляхтич (1636), козак Козелецької сотні (1649) [3, с.340], Хома і Павло – козаки (1663 [28, с.365]) Гирі (Гиренки) Гуревич – боярин панцерний (1570 [96, с.640]). Семену і Івану був наданий Мрин [97, с.91]. Два Івани Гирі з Баришівки – козаки полку Яцька Люберського – в 1618 р. потрапили в московський полон [98, с.226]. Стефан, Артем, Федір, Андрій, Микита – шляхтичі остерські (1636 [95, с.211]). Артем став козаком Козелецької сотні (1649) [3, с.341]. В реєстрі 1649 р. зафіксовано 39 представників цього роду. Степан, Іван, Федір – 26 грудня 1663 р. прийняли присягу королю [95, с.212]. Підтереби Іван (? – ран. 1666) – козак. Д.: Мариця NN (? – 1666 – ?). В 1666 р. володіла млином на р. Бурчаку в Острі. Яків (? – 1608 – 1669 – ?) – шляхтич. У синодику Межигірського монастиря названий Яковом Підтеребом з Карпилівки [22, арк.386]. Обозний полковий київський (? – 1663 – ?), (? – 1669 – ?). “По грамоте государственной” тримав в 1663 р. с. Карпилівку Остерської сотні [99, с.27].

У травні 1657 р. прилуцький полковник П. Дорошенко направив розглядати справу Густинського монастиря шляхтичів-прилучан Данила Маковецького і Костю Нечипоровича (колишнього прилуцького війта), на місці ж ними співпрацював ладинський шляхтич Антон Шиш (Шиш Іван був козаком Прилуцької сотні Павла Тереха) [100, с.24; 3, с.144].

Хтось із родини Чернявських – протопоп київський – прийняв постриг у Межигорському монастирі і став ієромонахом Варлаамом [22, арк.24]. Дмитро Федорович (? – 1613 – 1680 – ?) – козак Переволочанської сотні (1649) [3, с.448], покозачений шляхтич [101, с.12]. Сотник переволочанський (? – 1659 – ?). “в масляну неділю” 1661 р. разом з козаком Козьмою Васильовичем від Ю.Хмельницького їздив до хана і пробув дві неділі в Криму. Білецький Іван (? – 1630 – ран. 1665) – шляхтич. Очевидно, належав до службників князів Вишневецьких [2, с.149]. Яцько – полковий старшина Київського полку (1649) [3, с.292]. Місце знаходження його у реєстрі засвідчує, що він був полковим осавулом. Самійло – сотник однієї з Київських сотень (1649). Іван Іванович (? – 1650 – ран. 1709) – сотник срібрянський (бл. 1680). Данило Галенко – козак Варвинської сотні Прилуцького полку (1649). Харлампій (? – 1640 – 1666 – ?) – покозачений шляхтич, знатний військовий товариш. Володів млином о 2 колах (одно мучне, а друге ступне) на р. Удай, наданим Юрієм Хмельницьким [102, арк.1]. Василь Харлампійович Галенко (у 1714 р. називав себе Галенковським) (? – 1629 – 1716 – ран. 1720.12.05.) – козак Роменської сотні (1649). Знатний товариш прилуцький (1712). Романович Матвій – покозачений шляхтич [51, с.207], сотник гурівський (1649) [3, с.457]. Сотник ічнянський (? – 1659.09. – 1662.07. – ?). Тарновський Осип – шляхтич гербу “Лелева” [103, с.105]. Іван Осипович Ляшко – військовий товариш (1685) [88, с.598]. Мав млин на р. Удаї на греблі Варвинській. 19 січня 1685 р. полковник Л. Горленко надав йому сіножать Жидівську [88, с.598]. Левченко Степан (? –

1646 – 1695 – ?) – поkozачений шляхтич, сотник журавський (? – 1676 – 1695.1.03. [105, арк.178зв.] – ?). Міщенко Іван – шляхтич гербу “Корчак”, [52, ч.II, с.555] сотник варвинський, отаман городовий варвинський (? – 1676.02. – ?). Іван Федорович Янович – сотник сотні Ічнянської (? – 1649 [3, с.449] – ?). Шляхтич гербу “Ястржембець”, священник в 17 ст., був основоположником роду Яновських [19, с.211]. Сотник ічнянський Іван Вовк (? – 1672 – ?). Вовк Костянтин Максимович – козацький писар військовий (1625, 1629), козацький посол до короля (1627), ротмістр ЙКМ (1632-1634), 12 серпня 1634 р. отримав уряд писаря земського чернігівського [68, с.680,839]. “Не утримався на посаді писаря К. Вовк. Його приналежність до шляхти була піддана сумнівові і, незважаючи на підтвердження сеймом 1638 р. його шляхетства, уряд писаря, відібраний у нього незаовго перед тим, К. Вовку не повернули” [106, с.115]. Полковник козацький (1635-1636). У 1636 р. отримав від М. Калиновського за 2 000 золотих в посесію хутори Піски і Підгорне [106, с.127]. Фесько – сотник черкаський (1649) Малош – козак Прилуцької сотні (1649), отаман городовий прилуцький (1658), обозний полковий прилуцький (1658). Козак Масло згаданий у 20-ті рр. XVI ст. [78, с.150], шляхтич Григорій (1582) [18, арк.265]. В реєстрі 1649 р. в Чигирині зафіксовані Іван, Тиміш і Андрій Масло [3, с.27]. Переселились на Прилуччину. Йосип став сотником сребрянським (1755-1772), житель с. Довгалівки [108, арк.119], Андрій – сотенним отаманом журавським (1766 – 1774 – ?).

26 жовтня 1656 р. у Крапивні козак Ярема Шимковський продав осажений ще його батьком Шимком Радковичем «хутор свой отчизный названий Шимковский с грунтом стоячий на речце Ирклею в Чернобаевце в котором хуторе хат две, старой сад», половину ставу, три луки сіножатну ниву за рікою Ірклієм за сто золотих «уродженому пану» (тобто, шляхтичу) Філону Джалалі [109, арк.1].

За нашими підрахунками в Полтавському полку було 2,7% шляхтичів, що нище загальногетьманського показника. Проте і в Полтавському полку шляхтичі відігравали провідну роль. Іскри [110, с.300-303; 111, с.530-540] – шляхтичі гербу «Топач» [127, т.IX, с.93]. Полковника Мартина Івановича Пушкаря відносять до любецької шляхти [9, с.341; 112, с.84-86; 114, с.9-11]. Полтавські млини: «в том ремесле мелницом» [115, с.49]. Шляхтич Вакула Колосенко (1668 [115, с.49]), нище нього фундував млин Федір Жученко (з 1669 [115, с.49]) Федір Іванович – шляхтич гербу “Прус III” [19, с.55], козак 1-ї сотні Полтавської (? – 1649 – ?), полковник полтавський [116, с.457-464]. Товариш полку Полтавського (1665 [115, с.17]). Мосцевий Стефан – поkozачений шляхтич, судя полковий полтавський (? – 1676 [117, с.49] – ?). Красноперич Іван – поkozачений шляхтич [117, с.68] полтавський (1649). Отаман городовий полтавський (1679), суддя полковий полтавський (? – 1691 – 1709). Його кумою була Софія NN, дружина кошового Івана Сірка [63, с.11]. Залеські Степан – поkozачений шляхтич [118, арк.59], писар полковий гадяцький. Д.: Н Федорівна Жученко, донька полковника полтавського. Трощинські Федір – писар полковий гадяцький (1676). Володів с. Ручками [119, арк.12]. Стефан (? – 1660 – ран. 1716) – шляхтич гербу “Шеліга”. В. Модзалевський вважав його племінником Мазепи [120, арк.1]. Товариш полку Полтавського (1669) [115, с.47]. “Господар” замку Гадяцького (1690-1697), обозний полковий гадяцький (1697-1704). Полковник гадяцький (1704-1709). Буцький Фесько Андрієнко – шляхтич у Полтаві (1647), козак полкової сотні Полтавської (1649 [3, с.408]), у Переволочній (1664). Він же Бут (Бутко) Федір Андрієнко, який у 1669 р. був полковим осавулом полтавським. Мабуть, були близькими родичами Костянтина Кублицького. Гончар Мисько Степанович – поkozачений шляхтич [115, с.12], четвертий в реєстрі Полтавського полку 1649 р. [3, с.407], полковий осавул полтавський за Богдана Хмельницького. В посольстві Іскри до царя в 1658 р. Наказний полковник полтавський (1664). Дмитро Петрашенко-Яковенко – поkozачений шляхтич, козак 1-ї полкової сотні (1649) [3, с.408], сотник 2-ї полкової сотні, осавул полковий полтавський (1661). наказний полковник полтавський (1676 [117, с.49]). Д.: Вовдя Іванівна N, сестра дружини Жученка. Рибець Андрій – поkozачений шляхтич, козак Полтавської сотні Петраша Яковенка (1649), товариш полку Полтавського (1665 [115, с.26]), мешканець полтавський (1693 [121, арк.42]). Чамари Дахно – поkozачений шляхтич [122, арк.221], козак полтавський (1649) [3, с.407]. Осавул полковий полтавський (1661-1666). Прогонський Герасим Семенович – поkozачений шляхтич. Мав млин предківський на Петрівській старій греблі. Сотник полтавський. Педашенко Сава – поkozачений шляхтич [117, с.54], козак полтавський (1649), сотник полтавський (1659), отаман городовий полтавський (1661). Шляхтич Федір Гаєвський був одним з керівників повстанців на Овруччині у 1650 р. [123, с.5]. Якийсь з його родичів Тиміш – шляхтич, на уряді полтавському (1665 [115, с.12]), засланий від боку полковника полтавського Філона Гаркуші до Старих Санджар (1669 [117, с.66]), військовий товариш (1670) [115, с.70]. Товариш полку Полтавського (? – 1671.15.09. [117, с.68] – ?), осавул полковий полтавський (? – 1684 – 1685 – ?). У Введенській церкві КПЛ поминався його рід: Мирон, Ганна, Марія, Хома, Федора, Василь, Іван, Стефан, Михайло, Федір, Настасія [72, с.102]. Іван (? – 1670 – 1711 – ран. 1737) – шляхтич Косцяньського повіту Познанського воєводства. За

гетьмана Самойловичі вийшов на поселення в Харківський полк. Став сотником огульчанським (1706-1711). Д.: Горпина Пилипівна Черняк (? – 1737 – ?), донька сотника тишківського. Ярош Шепеленко – козак Богацької сотні Полтавського полку (1649) [3, с.418]. Федір – покозачений шляхтич, сотник білицький (1666), (? – 1693.05. – 1695.06. – ?).

Основоположник Звенигородських-Левченків-Максимовичів Левко (? – 1640 – 1660 – ?) – покозачений шляхтич, сотник великобудиський. Володів млином на р. Ворсклі у м. Великих Будищах. Чечуги Павло – покозачений шляхтич, мешканець кобеляцький, сотник наказний кобеляцький (1672). Військовий товариш (1685 [121, арк.192зв.]). Гарабурда Степан – полтавська сотня. В. Липинський вважав, що це шляхтич гербу Абданк з Литви чи Київського воєводства [9, с.559]. 11 грудня 1620 р. Ян Маркович Гарабурда отримав на ленному праві с. Дешковичі і селище Луківо, а Адам Гарабурда селище пусте Ргощ на Чернігівщині. 1 березня 1624 р. Марко Васильович Гарабурда отримав уступне від Давгала на с. Барчеве на Сіверщині [68, с.635,616,619]. У 1629 р. Андрій Фірлей вступив у конфлікт з Боровиками (Боровськими), в результаті якого був забитий Данило Боровик [68, с.661]. Козак Боровик власник острова на р. Хорол проти Миргорода [124, арк.37]. Вимагає дослідження родовід шляхетського роду Коркошко. Василь Коркошко-Білий – овруцький боярин, шляхтич Тимофій – у 1631 р. він мав один заставний огорог від Олександра Заячківського [1, с.409]. Подав позов проти старости овруцького Івана Лублицького за наслання підданих на його ґрунти в Черняхіві і згвалтування доньки (1646) [18, арк.88], 1723 р. в Шишаках козакували Коркошки: Олексій і Роман. Наум – хорунжий сотенний шишацький (1738).

В Лубнах залишилися покозачені шляхтичі Зеленські, Салогуби. З перших відомий Захар – шляхтич, який фіксується в Лубнах у 1648 р. [125, арк.4], козак лубенський (1655). Його родичі Григорій став козаком Гадяцької сотні, Іван – Богацької. Салогуби представлені Феськом у Лубенській сотні (1649), пізніше Захар – покозачений шляхтич, сотник лубенський (1684 – ?), (? – 1688 – ?), (? – 1691.11. – 1694.06. [126, арк.1090] – ?). Шляхтичі Шостаковські гербу “Лебідь” у ВКЛ [127, t.VIII, s.629], з них Микола Шостак у 1520 р. був послом Жигимонта I до Москви, а Ян Шостак – підвоєвода брацлавський, який підписав елекцію Владислава IV. Шостаченко Левко і Ярема – козак сотні Баклиської (1649) Чигиринського полку. Шостаченко Мойсей – козак сотні Вереміївської (Чигиринської) (1649) Чигиринського полку Шостаченко Яцько – козак 2-ї Чорнусівської сотні Кропивненського полку (1649).

В Зінькові залишилася родина Вербицьких, з яких Михайло і Стецько – покозачені шляхтичі Зіньківської сотні (1649). Особливо треба сказати про Вербицького (Підсиненко) Севаст’яна Івановича – старовинний рашівський козак, який у реєстрі сотні 1649 р. стоїть другим як Підсиненко Савуско [3, с.433]. Враховуючи його місце у сотні, можна з впевненістю стверджувати, що він змінив першого сотника рашівського Феська Жижку, а згодом став полковником зіньківським (? – 1658.03. – 1659.12. – ?). Якийсь його родич Григорій Підсиненко козакував у тій же Рашівській сотні з часу її виникнення і дослужився до сотника (? – 1671 – ?). Гнат Якович – козак Лубенської сотні Миргородського полку (1649), прибічник запорожців, полковник лубенський (1663-1664) [128, с.4]. Поставлений полковником після скинення Шамрицького.

Підстоловий чернігівський (1633.21.03. – 1640.18.10. – ран.1641.8.12 [129, s.179]) Федір Криницький (? – ран. 1641.8.12.) сплачував податки з Басані (1631) [1, с.369]. У 1638 р. комісар під час проведення кордону між Чернігівським і Київським воєводствам [130, t.V, s.404]. Він же 10 березня 1644 р. позивав полковника переяславського Адама Душинського за кривди містечку шляхтича Беха Басані [18, арк.164]. Д.: Ганна. В 1646 р. позивала Собезького про наслання з Баришівського ключа на ґрунти Собунські і забрання сіна [18, арк.223], тоді ж позивала Павла Вольського за наїзд на с. Піски поблизу м. Басані [18, арк.85]. Вона названа «підстоловою Чернігівською» і позивала Рудницького і Суличича за наслання людей на добра Ядровку і Остролуччя. Федір Михайлович (? – 1650 – 1678 – ?) – покозачений шляхтич, «колишній писар пана Брюховецького» [131, с.191], у 1670 р. проживав у Лохвиці. Полковник гадяцький (1672.06. – 1678.08. – ?).

Рід Вечорок походив від зем’ян Луцького повіту, де Федір мав батьків фольварок Коршевець, після смерті якого вдова Анастасія з сином Мурином і донькою Катериною заставили його під позику луцькому протопопу Дем’яну Дмитровському [132, с.58]. Відбулося це в 1558 р. Одна з представниць роду Вечорок в першій половині XVII ст. була дружиною Василя Матяшевича Чечеля. Надалі Вечорки фіксуються: Ярема – козак Борщагівської сотні Кальницького полку (1649), Сидір – козак Немирівської сотні Кальницького полку (1649) [3, с.893], Кіндрат – козак сотні Гаврила Гладченка Миргородського полку (1649) [3, с.376], Юхим Якович (нар. с. Вечорки на Пирятинщині, там «очизна» (? – 1649 – 1676 – бл. 1693) – покозачений шляхтич, наказний полковник котельвський (? – 1665 [133, с.291] – ?), отаман

городовий гадяцький (1669), суддя полковий гадяцький (1672, 1690-1693), обозний полковий гадяцький (1675-1676), наказний полковник.

На Ніжинщині залишилися покозачені перед Визвольною війною шляхтичі. Прокіп Шумейко – полковник ніжинський [3, с.463] (? – 1648.07. – 1650.08.), (? – 1651.01. – ?, нак.?). Василь – полковий старшина Ніжинського полку (1649) [3, с.463]. Іван Прокопович Шумейко – шляхтич гербу “Полота” (змінений): на голубому полі повернута рука, пронизана червоною стрілою навкіс вправо і тримаюча зелену гілку [19, с.206]. Полковий старшина Ніжинського полку (1649) [3, с.463]. Сотник моровський (? – 1672 – ?). Яхневич Ярема – шляхтич гербу “Яніна” [19, с.213], сотник олишівський (? – 1685 – ?), обозний полковий ніжинський. Підкупний Гаврило Тимофійович – покозачений шляхтич [134, с.44,45,62], наказний полковник ніжинський, полковий обозний.

Таку ж картину спостерігаємо на Глухівщині. Годун Гурій (Юрій) – шляхтич, отаман курінний в Глухові (1654) [135, с.293], сотник глухівський. З дозволу Брюховецького зайняв займу на р. Ясмань, млин збудував і осадив слободу, яка пізніше стала селом Годунівкою (універсал 1667.19.02.) [136, с.29]. Гаврило – полковник піхотний у Тетері (1664.11.). Шемшуков Казимир (Козьма) – шляхтич (1642), отримав привілей на сл. Глухояру. Опанас Казимирович – отаман городовий глухівський. Отримав універсал Самойловича (1677) на с. Глухоярове [137, с.28-29]. Понирка Богдан – шляхтич гербу “Гербурт” (зміненого), його син Роман Богданович – товариш сотні Глухівської (1656), військовий товариш. 5 серпня 1656 р. отримав універсал ніжинського полковника Григорія Гуляницького на право користування прибутками з млина, збудованого на р. Сліпород [51, с.890]. Ялоцький Федір – шляхтич гербу “Сас” змінений. Д.: N Тарасівна Чорній. Її брат Семен Тарасович [88, с.141] Чорній (? – 1628 – 1673 – ?), разом з племінником Василем Ялоцьким тримав млини на р. Ясмань ще за гетьмана Ігнатовича. Василь Федорович (? – 1650 – 1712.12.) – покозачений шляхтич. Служив при Ігнатовичі і Самойловичі. Сотник глухівський.

У квітні 1638 р. розглядалася справа між Салтиками, воеводою брацлавським Потоцького, Петра-Олександра Красовського і Годлевського за наїзд на містечко Дівича [68, с.724]. 3 березня 1645 р. бернардини вели боротьбу з Мацеєм Красовським [68, с.697]. Іван Красовський – козак сотні Сосницької (1649) [3, с.484], сотник сосницький (1651). Став писарем полковим Чернігівського полку. Після смерті його самого та його сина Петра 5 червня 1659 р. сейм у Варшаві затвердив за козацьким старшиною Йосипом Красовським Волинку [138, с.566]. Відомі його сини Самійло, Михайло, Хома, Самійло, Андрій, Олександр. Можливо, що Йосип був братом Івану. Про це свідчить факт, що після смерті останнього та його спадкоємця Волинка переходить у володіння Йосипа. Яків – сотник обухівський Київського полку (1649) [3, с.301].

Смоленські шляхтичі Миклашевські. Майбутнього полковника стародубського Михайла Андрійовича Миклашевського (? – 1645 – 1706) джерела вперше фіксують як військового товариша (?–1671 – 1672 – ?) і дворянина гетьмана Ігнатовича (1672). Михайлові «братья, которые служили великим государям «лет з тридцать и более на которых службах и живот свой кончили», тобто приблизно 1655-1685 рр. Григорій Михайлович Муравицький-Чупковець (? – 1627 – 1648 – ?) – смоленський шляхтич, разом з братами Митком і Петром отримав королівський привілей Владислава IV 16 березня 1648 р. на с. Чупковичі в справі з коморником граничним стародубським Симоном Станіславовичем Нестеровичем [139, арк.1], але пустош Чубківську у них відібрав Микола Абрамович [140, с.175].

На бік повстанців переходять Рубці, стародубська шляхетська родина, у володінні яких, були сс. Бобки, Курозвон, Брахлово, Полхов, Істобки, Новики, Роженичі, Клюси, Ляхове, Головське, Кубасовське, які їм підтвердив ще Сигизмунд III. Родина Борозн предсталена сином боярським, потім шляхтичем Василем [19, с.14-15], який володів в Стародубському повіті м. Горськ, сс. Богаєвське, Медведово, Бороздина, Клещово, Клюси, Куршановичі, Коромне, Ярцево, Гарцево, Жоведь [23, с.64]. Його син Яків Васильович (? – ран. 1625) – шляхтич Стародубського повіту, син боярський. В 1620 р. отримав підтвердження від старости мазирського Стравинського на вотчинні маєтності, які були за ним підтвердженні королівською грамотою в 1623 р. Йосип Іванович Борозна (? – 1600 – ран. 1656) – шляхтич Стародубського повіту. 11 листопада 1625 р. з синами Лавріном і Данилом отримали від короля привілей на пустий Горськ, Клюси, Куршановичі, Медведово, Бахаєвське, а також сс. Тростянське, Рошинське, Роївське в Мглинській волості, плец з будинком в Стародубі. Вів жорстоку боротьбу проти експансії польського шляхтича Мартина Фаца і не виконував присудів в зв'язку з цим. 30 березня 1648 р. королівським декретом разом з сином Лавріном і Олександром Божановським банітований. Іван Володимирович Борозна – шляхтич Стародубського повіту (1629), став військовим товаришем (1678), Лаврін Йосипович (? – 1624 – 1698 – ?) – письменний [141, арк.2]. В 1648 р банітований разом з батьком. 21 вересня 1656 р. отримав універсал Хмельницького на Горськ, Клюси, Куршановичі, Жоведь, Медведово, Ярцево, Заничі, Бахаєвське, пусте Бутовське, Тростянське,

Рошиненське, Роевське, Гарцево з млином, Хоромне, пугу Бороздну і плец з будинками в Стародубі [142, арк.1]. Військовий товариш (1673).

Місцеве боярство-шляхта стало на бік повстанців. Слухановський-Полулях в 1650 р. очолив полкову сотню. О. Лазаревський вважав власника д. Полуляхова Буда на р. Ревній шляхтича Тита Полуляха можливим його батьком [140, с.178], але скоріше – це сам сотник. Син і онук шляхтича гербу “Любеч” [19, с.196] Павла Андрійовича Хромченка – сотник полковий стародубський (1668) [52, ч.ІІ, с.593]. Отримав універсал наказного гетьмана, полковника чернігівського Дем’яна Ігнатовича 21 липня 1668 р. з підтвердженням куплі у Василя Рошиненка сіножаті, бортного дерева і пахотної землі в урочищі Семковщина [143, арк.1]. Шляхтич гербу “Леліва” Михайло Мархаленко (? – 1645 – 1689 – ран. 1705) – сотник полковий (1675-1685). Данило Немирич (? – 1608 – 1654 – ?) – покозачений шляхтич. Отримав універсал гетьмана Богдана Хмельницького на ґрунти і селище Акишлін над р. Бабинцем. Фай Марко 1663 р. отримав універсал Брюховецького на урочище Торки, Новоселки і отруб Фаївський, які тримали ще його батько і діди [140, с.190].

З Білорусії перейшли на Стародубщину шляхтичі Тит Степанович Солтан – військовий товариш (1700) [144, арк.39зв.], житель кравецький, Яким Гриновський – шляхтич, військовий товариш (1700) [144, арк.49зв.], житель стародубський, Григорій Слуцький – військовий товариш (1700) [144, арк.84зв.], з Великих Халеевич. Відомі шляхетські роди Барташевичів, Стаховських-Барташевичів і Пилінських-Барташевичів. Андрій Барташевич – шляхтич. В 1641 р. отримав привілей на с. Азарів, його син Матвій Андрійович став значним військовим товаришем (1671).

Покозачений шляхтич “Побуг” [19, с.156] з Погарщини Кирило Рухов (Рухов-Бадилевський) став військовим товаришем. За сином шляхтича Овдія Ширая Гаврилом була стверджена “отчина ево, яко то за рекою Судостию, так и за слободою Волуйком знайдуючюся, кроме отчины Готовцевой” [88, с.189]. Гаврило Овдійович (? – 1630 – ран. 1690) – отаман курінний в Погарській сотні (1654) [135, с.318], отаман і сотник бакланський. отримав гетьманський універсал Самойловича на ґрунти куплені і надані: в с. Михайлівці млин на р. Бойні в два камені і ґрунт в Баклані [88, с.189].

На Почепщині козакували сотенний осавул Лаврін Аксакович (? – 1695.06. – ?), Фрол Микитович Аксакович (? – 1680 – 1708 – ?) – шляхтич, мав спадкову маєтність с. Чугуєве, на яке отримав від гетьмана Мазепи універсал, сотенний писар (1697-1702), осавул почепський (1702-1708), шляхтичі гербу “Лук” [19, с.210] Великосовичі: Яків – шляхтич, його син Кирило Якович – козак почепський (1654) [135, с.328] 2 квітня 1666 р. отримав від полковника Івана Плотного дозвіл побудувати млин на р. Косці в с. Бахаричах [51, с.926]. Став сотником наказним (1679.06. – 09., 1685.03.), отаманом городовим почепським (1666, 1763, 1677, 1679 – 1689, 1691). 8 січня 1673 р. від полковника Рославця і 30 жовтня 1678 р. від Григорія Вольського отримав підтвердження на пусте селище Кучучево [145, с.386] і Некрасове [146, арк.2]. Покозачений шляхтич Наум Григорович Ноздря став сотником (? – 1676.08. – ?), (? – 1677.03. – ?), (? – 1679.04. – 1687). 4 жовтня 1687 р. уже як колишній сотник отримав підтвердження на три власних млини: на р. Деревейні під с. Старосіллям, під с. Чернобабинцями, на р. Костиці в с. Васьковичі [88, с.210]. Серед козацтва були шляхтичі гербу «Равич» Щерба: Ісак – у 1670 р. при його сприянні побудована церква Іоана Богослова у с. Клинок, Олексій Костинич – військовий товариш (1678) [52, ч.ІІ, с.625] отримав фундуш на млин від полковника стародубського Тимофія Олексійовича [147, с.547], підтверджений 28 жовтня 1678 р. полковником Григорієм Карповичем [51, с.933]. Пізніше був хорунжим сотенним почепським (? – 1687.03. – ?), товаришем полку Стародубського (1687.10.), отримав 5 жовтня 1687 р. універсал Мазепи з підтвердженням прав на збудований ним на р. Вус біля с. Довбежа [88, с.94]. 14 листопада 1708 р. отримав підтвердження на млин на р. Вусі і на куплені ґрунти в Почепській сотні, а 12 лютого 1709 р. – на всі володіння [145, с.382]. Товариш сотні Почепської (1665) Жебровський Данило Адамович був шляхтичем гербу “Ясенчак” [19, с.53].

На Мглинщині у козацькому середовищі залишилися шляхтичі. Шляхтич в Мглинському повіті Голяк Лаврін став козаком Мглинської сотні (1654) [135, с.344]. Син священика с. Осколково (1633), Федір Єсимонтовський – шляхтич гербу “Сас” змінений, на уряді мглинському (1665), козак мглинський (1669). 14 січня 1669 р. разом з шляхтичем Семеном Чеченком отримав дозвіл полковника Петра Рославця на побудову на р. Судинці млина на два камені [51, с.927]. Поселив с. Симонтівку на власних ґрунтах, тримав с. Косачі Почепської сотні [145, с.46]. Серед повстанців були Юрій Надикт Юрій, шляхтич, військовий товариш Стародубського полку (1669), Озерський Стефан, батько якого Іван – шляхтич (1633), отримав підтвердження на маєтність Белиця на р. Ресті [135, с.322].

Протиріччя економічного, політичного, соціального, етнічного, духовного характеру стали основою конфлікту, який вилився у Національну революцію.

Джерела та література

1. АЮЗР. – Ч. VII. – Т. I.
2. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI-XVII ст. – К., 2002.
3. Реєстр Війська Запорозького 1649 року. – К., 1995.
4. ІР НБУ. – Ф. Лебедева. – № 565.
5. ІР НБУ. – Ф. Петров. – № 538/1744.
6. АЮЗР. – Ч. I. – Т. VI.
7. АЮЗР. – Ч. III. – Т. I.
8. АЮЗР. – Ч. VII. – Т. II.
9. Липинський В. Участь шляхти у Великому українському повстанні під проводом гетьмана Б. Хмельницького. – Твори, Т. 2. – Філадельфія, 1980.
10. Акты ЮЗР. – Т. X.
11. Podzina. Opracowano przez S.H. Uruskiego. – Warszawa, 1904. – Т. I.
12. Акты ЮЗР. – Т. XV.
13. ЦДІАУК. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 378.
14. ЦДІАУК. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 379.
15. Василенко Н.П. Генеральное следствие о маетностях Киевского полка 1729-1730 гг. – К., 1892.
16. Переписні книги 1666 р. – К., 1933.
17. Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы: В 3 т. – М., 1954. – Т. I.
18. ІР НБУ. – Ф. I. – № 4104.
19. Лукомский В.К., Модзалевский В.Л. Малороссийский гербовник. – К., 1993.
20. Костомаров Н. Руина. Гетманство Брюховецкаго, Многогрешного и Самойловича // Собрание сочинений – Кн. VI., Т. XV. – СПб., 1905.
21. Lietuvos Metrika. Knyga Nr 532 (1569-1571). Viesuju peikalu knyge 10. – Vilnius, 2001.
22. ІР НБУ. – Ф. Петров. – № 375/374 С.
23. Модзалевский В. Малороссийский родословник. – К., 1908. – Т. 1.
24. Источники Малороссийскоѣ истории, собранные Д.Н. Бантыш-Каменским и изданные О. Бодянским. – Ч. I. 1649-1687. – М., 1858.
25. Акты ЮЗР. – Т. IV.
26. Мицик Ю.А. Невідомі листи керівників Національно-визвольної війни українського народу 1648-1658 рр. // Сіверянський літопис. – 2001. – № 1.
27. Кривошея В. Українська козацька старшина. Ч. 2. Синодики як джерело до козацько-старшинської генеалогії. – К., 1998.
28. Пам'ятки історії Східної Європи. Джерела XV – XVII ст. Том V. Руська (Волинська) метрика. Книга за 1652 – 1673 рр. Підготував до друку Петро Кулаковський.-Острог-Варшава-Москва, 1999.
29. Реєстр козацких дел в польской метрике в Санкт Петербурге при 3-м департаменте Сената в листах с надписью «Козаскіе» / Оттиск из журнала Чтение Общества истории и древностей Российских при Московском университете. – М., 1861. – Кн. 1-3.
30. ІР НБУ. – Ф. I. – № 51498-51680.
31. Кривошея І.І. Старшина Баришівської сотні Переяславського полку у XVII-XVIII ст. (персональний склад та генеалогія). – К., 1998.
32. Яковенко Н.М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття. – К., 1997.
33. ІР НБУ. – Ф. II. – № 1474-1538.
34. Описание актовой книги Киевского центрального архива. – К., 1878. – № 10.
35. АЮЗР. – Ч. VII. – Т. 3.
36. Дорошенко Д. Гетьман Петро Дорошенко Огляд його життя і політичної діяльності. – Нью-Йорк, 1985.
37. Крикун М. Інструкція послам Війська Запорозького на Варшавський сейм 1664 року // Україна модерна. 1999-2000. – Львів, 2000.
38. Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы: В 3 т. – М., 1954. – Т. III.
39. Boniecki A. Poczet rodow w Wielkim Ksiestwie Litewskim w XV i XVI wieku. – Warszawa, 1887.
40. ІР НБУ. – Ф. I. – № 65559.
41. АЮЗР. – Ч. III. – Т. I.
42. Кривошея В., Кривошея І. Палії, Самусі, комонники // Сіверянський літопис. – 1998. – № 4.
43. Універсали Богдана Хмельницького. – К., 1998.
44. Акты ЮЗР. – Т. VII.
45. Мицик Ю.А. Джерела з польських архівосховищ до історії України другої половини XVII ст. // Український археографічний щорічник. – Нова серія. – К., 1992. – Вип. 1.
46. Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego. – Lipsk, 1842. – Т. IX.
47. ІР НБУ. – Ф. Петров. – № 619.
48. ІР НБУ. – Ф. Петров. – № 595.
49. Эйнгорн В. Очерки из истории Малороссии в XVII в. I. Сношения малороссийского духовенства с московским правительством. – М., 1899.
50. Актові документи про Визвольну війну українського народу середини 17 століття. Каталог документів, представлений для виставок, присвячених 350-річчю від початку Визвольної війни. – К., 1998.

51. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657-1687). – К.-Львів, 2004.
52. Милорадович Г.А. Родословная книга черниговского дворянства. Т. 1-2. – СПб., 1901. – Ч. I. – 114 с.; Ч. II. – 464 с.; Ч. III. – 406 с.; Ч. VI. – 316 с.
53. ЦДІАУК. – Ф. 54. – Оп. 1. – Спр. 379.
54. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). – К., 1993.
55. Мыцык Ю.А. «Літописець» Дворецких – пам'ятник українського летописання XVII в. // Летописи и хроники 1984. – М., 1984.
56. Акты ЮЗР. – Т. XIV.
57. Лазаревский А. Описание Старой Малороссии. Т. III. Полк Прилуцкий. – К., 1902.
58. Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego. – Т. 1.
59. Піддубняк О. Два виписи з чорних книг Вінницького замку // Україна в минулому. – Київ; Львів, 1994. – Вип. V.
60. Отамановський В.Д. Вінниця в XIV-XVII століттях. – Вінниця, 1993.
61. ІР НБУ. – Ф. 83. – № 52.
62. Кривошея В.В. Вінничина козацька (персональний склад старшини) // Україна: минуле, сьогодні, майбутнє: Збірник наукових праць / Ред. колегія: Григорчук П.С. та ін. – К., 1999.
63. Мицик Ю. Отаман Іван Сірко. – Запоріжжя, 2000.
64. Мицик Ю.А. Нові дані про діяльність І. Сірка на Вінничині (за матеріалами архівосховищ ПНР) // Тези доповідей шостої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця, 1988.
65. Мицик Ю. Нові дані до біографії Богуна // Тези VII Подільської історико-краєзнавчої конференції. Секція історії дожовтневого періоду. – Кам'янець-Подільський, 1987.
66. Петровський М. До біографії Івана Богуна // Записки Ніжинського інституту народної освіти. – Ніжин, 1930. – Кн. 10.
67. Кривошея І.І. Дворянські роди Уманського повіту, внесені до родовідної дворянської книги Київської губернії наприкінці XVIII – першої половини XIX ст. // Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства. – Біла Церква, 2000.
68. Руська (Волинська) метрика. Регести документів Коронної канцелярії для українських земель (Волинське, Київське, Брацлавське, Чернігівське воєводства) 1569-1673. Передмова П. Кеннеді Грімстед. – К., 2002.
69. ІР НБУ. – Ф. I. – № 1431-1550.
70. Акты ЮЗР. – Т. XIII.
71. Мицик Ю. З дипломатичної кореспонденції гетьмана Михайла Ханенка // Спеціальні історичні дисципліни: Питання теорії і методики. Ч. 8-9. – В двох частинах. – Ч. 2. – К., 2002.
72. Лаврський альманах. – Спецвипуск 7. – Поменник Введенської церкви в ближніх печерах Києво-Печерської лаври / Упорядкування та вступна стаття Олексія Кузьмука. – К., 2005.
73. Акты ЮЗР. – Т. V.
74. Ситий І. Тестамент Якова Кіндратовича Лизогуба // Память століть. – 1996. – № 3.
75. Мицик Ю.А. Унікальні документи Корсунської полкової канцелярії XVII-XVIII століть // Корсунський часопис. – 1996. – № 4.
76. Лазаревский А. Исторические очерки Полтавской Лубенщины XVII и XVIII в. // Чтение в историческом обществе Нестора Летописца. – 1896. – Кн. XI.
77. ІР НБУ. – Ф. II. – № 15583-15590.
78. Щербак В. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – середина XVII ст. – К., 2000.
79. Wolff I. Kniazowie litewsko-ruscy od konca czternastego wieku. – Warszawa, 1897.
80. Акты ЮЗР. – Т. VI.
81. Местечко Борисполе в XVII-м веке. Акты мейского уряда 1612-1699 г. – К., 1892.
82. А.О. К биографии Тимофея Цыцюрки // Киевская старина. – 1889. – Т. XXVI.
83. Кривошея І.І. Старшина Баришівської сотні Переяславського полку у XVII-XVIII ст. – К., 1998.
84. ЦДІАУК. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 311.
85. ЦДІАУК. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 282.
86. ЦДІАУК. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 19377.
87. ІР НБУ. – Ф. Петров. – № 594.
88. Універсали Івана Мазепи. 1687-1709. Впорядкування Івана Бутича. – К., 2002.
89. Баран О. Козаки на імператорській службі в роках 1635-1636 // Український історик. – 1974. – № 1-3.
90. Stanislaw Oswiecim. Dyaryusz: 1643-1651. – Krakow, 1907.
91. Обзорение Румянцевской описи Малороссии (Полки Киевский и Нежинский) / А. Лазаревский. – Чернигов, 1867. – Вып. II.
92. ІР НБУ. – Ф. XIV. – № 4373.
93. ІР НБУ. – Ф. XIV. – № 4354.
94. ІР НБУ. – Ф. II. – № 5410.
95. Zrodla dziejowe. – Т. V.
96. Źródła dziejowe. – Т. I.
97. Бузун О. Історія Остерщини (Нариси історії). – Чернігів, 1998.

98. Документи російських архівів з історії України. Т. 1. Документи до історії запорозького козацтва 1613-1620 рр. – Львів, 1998.
99. Генеральное следствие о маетностях Киевского полка. 1729-1730. Сообщил Н.П. Василенко. – К., 1892.
100. Літопис Густинського монастиря // Пам'ять століть. – 1996. – № 3.
101. Мицик Ю. 3 листів «козацького відділу» АКВ АГАД у Варшаві // Сіверянський літопис. – 1998. – № 5.
102. ІР НБУ. – Ф. XXVIII. – № 514-529.
103. Ситий І. Печатки генеральної та полкової старшини за матеріалами Чернігівського історичного музею ім. В.В. Тарнавського // Родовід. – 1997. – № 15.
104. Універсали Івана Мазепи. – Ч. II. – К.-Львів, 2006.
105. ЦДІАУК. – Ф. 1716. – Оп. 1. – Спр. 1.
106. Кулаковський П. Земські урядники Чернігово-Сіверщини у 1621-1648 рр. // Центральна і Східна Європа в XV-XVIII століттях: питання соціально-економічної та політичної історії. – Львів, 1998.
107. Акты ЗР. – Т. 2.
108. ІР НБУ. – Ф. I. – № 54344-54345.
109. ЦДІАУК. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 264.
110. Лазаревский А.М. Очерки малороссийских фамилий. Материалы для истории общества в XVII-XVIII вв. Искры // Русский архив. – 1875. – Т. 3.
111. Лазаревский А.М. Судьба наследства полковника Искры // Русская старина. – 1870. – Т. 2. – Вып. 7.
112. Павленко С. Організація імпичменту Мазепи 1707 року // Сіверянський літопис. – 2002. – № 6.
113. Кондратьев І., Кривошея В. Нариси історії Чернігівщини періоду козацтва. Любеч. – К., 1999.
114. Байда О. Старшина Полтавського полку (друга половина XVII ст.). – К., 1998.
115. Актовые книги Полтавского городского уряда. – Чернигов, 1912. – Вып. II.
116. Сенютювич-Бережний В. Полтавський полковник Федір Жученко // ЗНТШ. – Т. 169.
117. Німчук В. Походження та історія назви «Січ». – Запоріжжя, 1999.
118. ІР НБУ. – Ф. I. – № 54481.
119. ІР НБУ. – Ф. VIII. – № 241/102.
120. ІР НБУ. – Ф. II. – № 16891.
121. ІР НБУ. – Ф. I. – № 62660.
122. ІР НБУ. – Ф. I. – № 55257.
123. Опись актовым книгам Киевского Центрального Архива. – К., 1878. – № 19.
124. ЦДІАУК. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 465.
125. ІР НБУ. – Ф. I. – № 57489.
126. ІР НБУ. – Ф. VIII. – № 228.
127. Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego. – Lipsk, 1845. – Т. VIII.
128. Лазаревский А. Исторические очерки Полтавской Лубенщины XVII и XVIII в. // Чтение в историческом обществе Нестора Летописца. – 1896. – Кн. XI.
129. Urzednicy wojewodztw kijowskiego i czernihowskiego XV-XVIII wieku. Cpisu. Oppracowali E. Janas i W. Klaczewski. – Kornik, 2002.
130. Herbarz polski K. Niesieckiego. – Т. V. – Lipsk, 1840.
131. Лохвицька ратушна книга другої половини XVII ст. 3б. акт. док. – К., 1986.
132. Отамановський В.Д., Пащук І.П. Вінниця в період феодальних відносин // Вінниця. Історичний нарис. – Вінниця, 1964.
133. Роспись 1666 г. о злоупотреблениях московських ратних людей. – Б.г., б.д.
134. Отрывки из Нежинской магистратской книги 1657-1674 годов. – Чернигов, 1887.
135. Присяжні книги 1654 р. Білоцерківський та Ніжинський полк / Упорядники Ю. Мицик, М. Кравець. – К., 2003.
136. Василенко Н.П. Генеральное следствие о маетностях Нежинского полка. 1729-1730 гг. – Чернигов, 1901.
137. Окіншевич Л. Значне військове товариство в Україні-Гетьманщині XVII-XVIII ст. // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 157. – Мюнхен, 1948.
138. Модзалевский В. Малороссийский родословник. – Т. II. – К., 1910.
139. ІР НБУ. – Ф. 61. – № 763.
140. Лазаревский А.М. Описание Старой Малороссии. Полк Стародубский.— К., 1888. – Т. I.
141. ІР НБУ. – Ф. I. – № 66806-66847.
142. ЦДІАУК. – Ф. 1407. – Оп. 4. – Спр. 1.
143. ІР НБУ. – Ф. X. – № 11451.
144. ЦДІАУК. – Ф. 208. – Оп. 1. – Спр. 35.
145. Генеральне слідство про маєтності Стародубського полку / Український архів. – Т. 1. – К., 1929.
146. ІР НБУ. – Ф. X. – № 11456-11457.
147. Обозрение Румянцевской описи Малороссии / А. Лазаревский. – Чернигов, 1875. – Вып. III.

Summary

The article is dedicated to the problem of key contradictions as a presuppositions of national revolution in the middle of XVIIth century.